

УДК 930.25

І. Б. МАТЯШ*

ПОНЯТТЯ ПРО АРХІВОЗНАВСТВО ЯК НАУКУ: ГЕНЕЗА ЗМІСТУ

У статті здійснено порівняльний аналіз змісту дефініції поняття “архівознавство” в історичному розвитку, висвітлено його розвиток у різних країнах світу.

Ключові слова: архівознавство; архівознавча думка; зарубіжна та українська архівна наука.

Для розуміння сутності архівознавства як науки, конституювання якої на теренах Європи традиційно пов’язують із кінцем ХІХ – початком ХХ ст., а в Північній Америці – з другим десятиліттям ХХ ст., важливе значення має порівняльний аналіз змісту його дефініції в історичному розвитку. Видається доцільним задля цього звернутися до праць найяскравіших представників світової архівознавчої думки, що репрезентують своєрідну класику зарубіжної та української архівної науки.

В історіографії архівознавства переважає думка про те, що термін “архівна наука” з’явився на початку ХІХ ст. Вважають, що його запровадив до наукового обігу архіваріус Домського собору баварського міста Вюрцбургу Йозеф Антон Егг (1762–1817) у праці 1804 року “Теоретичні ідеї архівознавства” (“Ideen einer Theorie der Archivwissenschaft”)¹. Як справедливо зазначив відомий російський учений Є. В. Старостін, на той час “було підготовлено ґрунт для об’єднання розрізнених відомостей про архівну працю в одну наукову галузь знань”². Це засвідчували практичні посібники з питань організації архівів та класифікації архівних документів, видання про архіви та реєстратури, бібліографічні переліки праць про архівні проблеми Якоба фон Раммінгена, Балтазара Боніфація, Якоба Бернара Мультца фон Обершонфельда, Якоба Венкера, Георга Ебтліна, П’єра Каміля Лемуана, Філіпа Ернста Шпісса, Карла

---

* *Матяш Ірина Борисівна* – доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, перший заступник Голови Державного комітету архівів України.

Фридриха Бернарда Цінкернагеля³, учених бенедиктинців конгрегації Св. Мауруса⁴ та ін., що побачили світ упродовж XVII–XVIII ст. у європейських країнах. Слід зауважити, що до того фахівці вже послуговувалися терміном “registraturwissenschaft” (тобто, “наука про реєстратури”), який увійшов до професійної лексики завдяки, зокрема, виданим у Франкфурті й Лейпцігу працям “Anleitung zur Registraturwissenschaft und von den Registratoribus” (1764) та “Registraturwissenschaft” (1765) Філіпа Вільгельма Людвіга Фледта, підручнику “Lerhbüchle von der Archiv und Registraturwissenschaft” (1797) професора Гьоннера та заснованому в баварському м. Бамберзі журналу “архівної та реєстратурної науки” (“Zeitschrift für Archives und Registraturwissenschaft”)⁵, редагованому архівістом Паулем Естреррайхером та співробітником реєстратури (оберреєстратором) Георгом Фердинандом Деллінгером. Як відомо, поняття “реєстратура” склалося в Німеччині та Скандинавських країнах у XV–XVI ст. і означало сховище регестів, тобто, упорядкованих за абеткою книг офіційних або приватних записів, переважно вихідних документів, що трансформувалося в структурну частину установи, яка зберігала вхідні і вихідні документи, а надалі – в архів діючої установи. Відтак, термін “наука про реєстратури” чи “реєстратурна наука” походив від слова “реєстратура”, що засвідчують сучасні науково-довідкові публікації: “Сукупність правил, що відносяться до сутності реєстратур, називається наукою про реєстратури” (“Die Gesamtheit der auf das Registrantenwesen bezüglichen Regeln heißt Registraturwissenschaft”)⁶. Тісний зв’язок реєстратури з архівом закладав підґрунтя для зародження в німецькому архівознавстві реєстратурпринципу. Словотвір термінів “наука про реєстратури” та “наука про архіви”, що становлять собою двокореневі іменники з другим коренем “-наук-” (“Wissenschaft”) та відповідно першими коренями: “реєстратур-” (“Registratur-”) та “архів-” (“Archiv-”), доволі прозорий і традиційний – безсполучникове об’єднання двох коренів. Є підстави вважати, що Й. А. Егг лише “легалізував” термін і дав йому тлумачення, оскільки він уже існував із 1760-х років (порівняймо: “Lerhbüchle von der Archiv und Registraturwissenschaft”, “Zeitschrift für Archives und Registraturwissenschaft”). Отже, можна вважати, що термін “архівна наука” виник у другій половині XVIII ст. у Німеччині за аналогією до терміну “наука про реєстратури” або одночасно з ним.

Й. А. Егг пов’язував виникнення архівної теорії з науковими успіхами дипломатики і констатував виокремлення із неї нової дисципліни, “яка б могла називатися архівною наукою” (“...derfelben der Name der Archivwissenschaft beygelegt werden konne”)⁷. Загальну теорію архівознавства він розумів як учення про те, “як зберігати та упорядковувати документальні зібрання” (“Die ganze Theorie der Archivwissenschaft, in so ferne folge als Lehre – eine Sammlung von Urkunden zu bewahren und

in Ordnung zu erhalten”)⁸. У зв’язку з тлумаченням змісту архівної науки він розглядав – як ключові – поняття про архів, його облаштування та завдання. Окремим її підрозділом (“теорія практики”) автор вважав “архівну техніку” (“Archivtechnik”)⁹, покликану вивчати і удосконалювати методи архівної роботи. Незабаром у німецькому архівознавстві цей підрозділ отримав назву “Archivkunde” зі збереженням практично того самого значення. З огляду на основне, на думку Й. А. Егга, теоретичне завдання науки про архіви та призначення посібника для “практичного керівництва під час створення та опрацювання архівів і реєстратур” (“zur Zeitung der Praxis bey der Einrichtung und Bearbeitung der Archive und Registraturen”), про що йшлося в підзаголовку, велику частину видання було присвячено класифікації грамот за хронологічною, іменною, географічною та ін. ознаками (згодом запропоновану схему широко застосовували на практиці). Обґрунтування наукових засад архівної науки в праці Й. А. Егга дало право його рецензенту стверджувати, що нарешті з’явилася архівна теорія (“... erhalten wir endlich eine Theorie der Archivwissenschaft”)¹⁰.

Незадовго після праці німецького архівіста термін “архівна наука” з’явився на теренах тодішньої Російської імперії. У квітні 1820 р. без тлумачення змісту його використав автор однієї з перших російських концепцій архівної реформи, правознавець і архівіст, дійсний статський радник, старший член ради Комісії зі складання законів барон Густав Андрійович Розенкампф (1764–1831)¹¹. У поданому ним рапорті щодо “Плана о приведении в лучшее устройство архивов вообще” управителю Комісії зі складання законів В. П. Лопухіну йшлося про необхідність “определить сведущих людей, кои бы могли усовершенствовать себя в так называемой архивной науке”¹² для організації архівної справи відповідно до європейських стандартів, створення архівних реєстрів різного типу тощо. Посилання в рапорті на “квітуче”, “відповідне з їхньою метою становище” архівів у Франції, Англії, Німеччині свідчило про належну ознайомленість барона Розенкампфа з розвитком архівної справи в Європі, а також із працями німецьких науковців у цій царині. Відтак, очевидно, за аналогією до німецького терміну він використав словосполучення “архівна наука” (в російському перекладі) для визначення кола знань, необхідних архівістові задля “кращого облаштування архівів”. Навряд чи мав на меті автор проекту з’ясувати зміст і завдання цієї “архівної науки” та давати їй визначення. Йшлося швидше про специфіку фахових знань та особливості професії архівіста. Однак, не можна не погодитися із зауваженням відомої російської дослідниці Т. І. Хорхордіної, що в цьому документі поняття “архівна наука” в Росії було згадано вперше¹³.

Про активне запровадження до наукового обігу поняття “архівна наука” в Німеччині свідчила хоча б праця Ф. Й. Бранда “Архівна наука

або керівництво до прочитання старих латинських і німецьких рукописів і документів: з 30 літографічними відтисками старих шрифтів і печаток на 12 дошках” (1854)¹⁴. Попри очевидний прикладний аспект, це був наступний крок у розвитку змісту поняття.

Незабаром воно з’явилося у працях відомого російського історика, юриста, археографа, управителя Московського архіву Міністерства юстиції, фундатора Петербурзького археологічного інституту сенатора Миколи Васильовича Калачова (1819–1885). У російській історичній науці саме з його виступом на тему “Архіви” на Першому археологічному з’їзді в Москві (1869) переважно пов’язують виникнення архівознавства в Росії. Предмет “Засади науки про архіви” (“Основы науки об архивах”), що входив до навчального плану, створеного на взірць паризької Школи хартії Петербурзького археологічного інституту, ознайомлював слухачів із комплексом “допоміжних” історичних дисциплін (у тому числі – з архівною наукою). Спершу його викладав Микола Васильович Калачов, а після смерті фундатора – юрист-правознавець та історик-архівіст, проф. Іван Юхимович Андрєєвський (1831–1891), який також очолив інститут і кафедру архівознавства. Перу останнього належить перша російська праця з архівознавства – “Наука об архивах” (СПб, 1887), видана як текст читаного ним упродовж 1885–1887 рр. курсу лекцій у ПАІ. Його ж статтю про архівознавство (“Архивоведение или Наука об архивах”) було опубліковано у другому томі Енциклопедичного словника Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона (1890), загальну редакцію якого вчений очолював упродовж двох останніх років свого життя (1890–1891). Стверджуючи, що часом конституювання науки про архіви можна вважати XVIII століття, І. Ю. Андрєєвський вважав рушійним чинником цього процесу практичну потребу в упорядкуванні збережених у численних архівах Європи середньовічних актів й відповідному розробленні засад дипломатики, палеографії, класифікації та описування архівних документів. Термін “архівознавство” він розглядав як синонім терміну “наука про архіви” і визначав її основний зміст через триєдине завдання: “1) доставить всем категориям архивов путем научного разъяснения их существа и значения, единство и цельность; 2) привести их к положению учреждений международных или всемирных, посредством разъяснения методов пользования ими и установления сношений между центральными управлениями исторических архивов различных государств. Та часть науки об архивах, которая разъясняет эти две задачи, в немецкой литературе носит название архивной науки в тесном смысле (Archivwissenschaft); 3) изложит главнейшие основы правильного, удобного устройства того или другого архива и наилучших методов хранения актов, составления инвентаря, описей и т.п. Эта часть архивной науки, в отличие от первой, в немецкой литературе называется “Archivkunde”. Но как все три задачи

находяться в теснейшей внутренней связи, то и обе части этой науки составляют одно нераздельное целое – Науку об архивах”¹⁵. При цьому для німецьких термінів він не пропонував російських аналогів. Відтак, в оперуванні автором російськими і німецькими термінами простежувалася певна непослідовність. Вона полягала насамперед у тому, що назвавши свою статтю “Архивоведение (тобто, нім. Archivwissenschaft – *I. M.*) или наука об архивах” проф. Андреевський виокремив у науці про архіви дві частини: “теоретико-методичну” – “Archivwissenschaft”, “практичну” – “Archivkunde”, причому, термін, що визначав ціле, співпадав із терміном, яким визначалася частина цілого. До завдань науки про архіви І. Ю. Андреевський відносив “сообщение единства” чотирьом окресленим ним видам архівів (юридичних документів; урядових і суспільних документів, що мають державне значення; історичних документів; приватних або змішаних) задля “единения архивов целого мира”, задля забезпечення “всеобщих научных работ”. Таким чином, автор у цьому моменті на багато десятиліть випередив ідею світової архівної спадщини і наголосив на винятковому джерельному значенні архівних документів.

Відповідні російські аналоги німецькомовних складових терміну “наука про архіви” запропонував Олександр Петрович Воронов у підручнику “Архивоведение” (1901)¹⁶ – праці компілятивного характеру, виданій як курс лекцій у ПАІ. Термін “Archivwissenschaft” (фр. – “Science des archives”) він співвідносив із терміном “архивовѣдѣние” й визначав два основних завдання цієї науки: “1) выработать основы наилучшего наипростейшего устройства и ведения архивов, обеспечивающего не только сохранность архивных матерьялов, но и удобство пользования ими в интересах научных и деловых; 2) сделать содержание архивов известным и ввести его в научный оборот не только своего народа, но и международный”¹⁷. Шлях вирішення окреслених завдань О. П. Воронов убачав через дослідження російської і всесвітньої історії архівів, тим самим включаючи вивчення історії архівів до завдань архівної науки. “Та часть “архивовѣдѣния”, которая говорит об основах наилучшего устройства и ведения архивов, называется архивоведением (“Archivkunde” – нім., “Service des archives” – фр.), – констатував автор¹⁸. Таким чином, йшлося про окремий “практичний, методичний” напрям усередині архівної науки з назвою “архивоведение”, аналогічно до того, як свого часу Й. А. Егг виокремлював “архівну техніку”. Очевидно, що оригінальне тлумачення поняття “архівознавство” становило для російського професора певні труднощі з огляду на зародковий стан науки та задекларовані європейськими (зокрема, німецькими) авторами позиції. Відтак, О. П. Воронов підкреслив “практичний” аспект архівознавства: розроблення засад організації архівної справи (облаштування і організацію діяльності архівів), за якої буде гарантовано збереженість

архівних документів та доступ до них, а також організації використання архівної інформації, запровадження її до наукового обігу в міжнародному масштабі, тим самим приєднуючись до висловленої в праці І. Ю. Андреевського думки.

Через рік після підручника О. П. Воронова побачив світ двотомник “Архивное дело в России” видатного російського діяча архівної справи, археолога, історика, теоретика держави і права, управителя Московського архіву Міністерства юстиції, автора нового проекту архівної реформи, уродженця Чернігівщини Д. Я. Самоквасова (1843–1911), який, до речі, негативно оцінював праці своїх попередників та діяльність ПАІ. У першій книзі¹⁹ окремо розглядався зміст науки архівознавства, що її мали вивчати майбутні архівісти²⁰. Пропонуючи альтернативну Петербурзькому археологічному інституту систему підготовки кадрів²¹, Д. Я. Самоквасов умістив у додатку до першого тому своєї праці програму розробленого ним курсу лекцій з архівознавства, обов’язкову для засвоєння претендентами на посади архівістів. Визначення поняття архівної науки він подавав, проте, близько до своїх попередників з урахуванням німецького підходу: “Понятіе об архивовѣдѣніи как наукѣ, имѣющей своею спеціальною задачею изученіе исторіи архивов, архивнаго законодѣльства и исторіи и дѣятельности учрежденій, оставивших акты и документы своего дѣлопроизводства, составляющіе содержаніе нынѣ существующих и общественных архивов.

Понятіе об архивоведеніи, как наукѣ, дающей практическіе свѣдѣнія, необходимыя для раціональной постановки архивной службы по храненію в порядке и цѣлости, классификаціи, описанію и изданію подлинных архивных документов и уничтоженію ненужных архивных бумаг”²². До змісту архівознавства Д. Я. Самоквасов включав розуміння значення і видів архівів (приватні, церковні, монастирські, міські, земські, палацові, державні), а також порядок канцелярського діловодства, реєстратури, історію централізації архівних документів, історію архівного законодавства, особливості архівної служби, порядок розбирання, описування, зберігання та знищення архівних документів, доступ, видання і наукове опрацювання архівних документів. Відтак, до змісту науки про архіви додавалося архівне законодавство та видання архівних документів (тобто, археографія як складова архівознавства), а також історія державних установ і не виокремлювалося вивчення проблем діловодства. Тобто, Д. Я. Самоквасов висунув думку про архівознавство як мета-науку або комплексну наукову дисципліну, що включає такі окремі історичні дисципліни як археографія, історія державних установ та ін.

Остаточне визнання у XIX ст. існування нової самостійної історичної дисципліни (ще молодої і недосконалої, але такої, що мала певні успіхи) – архівознавства (архівістики, науки про архіви) – в європей-

ській історіографії пов'язано з ім'ям відомого французького історика-архівіста, палеографа, видатного представника позитивізму, випускника Школи хартій і професора Сорбонни Шарля-Віктора Ланглуа (1863–1929). У своїй праці 1895 року “Наука про архіви” (“La science des archives”)²³ він розглянув історію розвитку архівознавчої думки, результатом якої стало оформлення нової історичної галузі знань. У творенні науки про архіви вчений віддавав пальму першості архівістам, які розробляли методики класифікації, описування та забезпечення збереженості архівних документів, створювали довідковий апарат, вивчали історію архівів. Для визначення цієї галузі знань він запропонував термін “архівістика” (фр. – “archivistique”) і розумів її як науку, що вивчає економічні та теоретичні питання організації архівів, їхню історію, дає їм порівняльний аналіз та веде списки сховищ, знайомить з довідковим апаратом. Ш.-В. Ланглуа наголошував, що задля розвитку науки слід створити новий підручник з “міжнародної архівекономії”, оскільки “Підручник для архівіста префектур, мерій і лікарень” (1860) Еме Луї Шамполіона-Фіжака (1813–1894)²⁴ застарів, а Габріель Рішу (1852–1915)²⁵ в “Історичному і практичному трактаті про державні архіви” (1883) не розглядав цього питання. Таким чином, окрім визначення архівної науки, він фактично виокремлював її субдисципліну – архівеконومیю. Теоретична архівекономія та міжнародне архівне законодавство як навчальний предмет уже викладалися у Школі хартій у Парижі, Марбурзькій архівній школі, в архівних школах у Палермо, Флоренції, Мадриді, Відні²⁶, але обґрунтування архівекономії як наукової дисципліни ще не було. Не менш важливим завданням, покликаним забезпечити поступ архівної науки, він вважав, поспіль із продовженням підготовки різних каталогів, заснування спеціального наукового періодичного видання. Важливу місію архівної науки Ш.-В. Ланглуа вбачав у розширенні доступу до архівної інформації через створення, по можливості, досконалого пошукового інструментарію, розроблення стандартів (говорячи сучасною мовою) описування; позитивного значення надавав ідеї централізації архівів. З огляду на нерозробленість багатьох окреслених проблем він констатував перебування архівної науки в “стадії дитинства”. Незадовго в своїй новій праці “Вступ до вивчення історії” (1898), написаній спільно з іншим професором Сорбонни, відомим французьким істориком Шарлем Сеньобосом (1854–1942), Ш.-В. Ланглуа заявив про необхідність ширшого застосування у праці історика методів науки, яка в Німеччині на той час уже отримала назву “евристика”, для пошуку документів у архівах, а тим самим – інтеграції евристики та архівознавства²⁷.

Поспіль зі справедливим наголошенням Ш.-В. Ланглуа на “дитячій” стадії розвитку архівної науки в Європі наприкінці XIX ст., про “зародковий стан” (“archival science still in its infancy”)²⁸ архівної науки

в США, майже через два десятиліття (1912 року) висловив думку знаний американський історик та архівіст, співробітник Інституту Карнегі й Бібліотеки Конгресу Вальдо Гиффорд Леланд (1854–1942)²⁹. Очевидно, він був добре ознайомлений з розвитком архівної науки у Франції, оскільки збирав матеріали до американської історії в паризьких архівах та бібліотеках і працював (1907–1914) представником Інституту Карнегі в Парижі³⁰, відтак мав можливість порівняти його зі станом архівної науки у США. Американський науковець і архівіст констатував факт початку відокремлювання в його країні архівної науки від бібліотекознавства, які на той час мислилися як синкретична наука (“archival science was long dependent on library science”)³¹. Тим самим визначався інший, порівняно з європейським, – американський шлях формування архівної науки, про самостійність якої в США ще не йшлося.

Найактивніші пошуки визначення змісту поняття про архівну науку та її завдань припали на міжвоєнний період. Наприкінці другого десятиліття ХХ століття поняття “архівістика” (“archiwistyka”) в сенсі наукової дисципліни зафіксовано у польській енциклопедії допоміжних наук історії та літератури (“Encyklopedia nauk pomocniczych historii i literatury polskiej”), укладеній відомим істориком, архівістом, джерелознавцем і філологом, одним із організаторів Люблінського університету, директором Державного архіву в Любліні Станіславом Пташицьким (1853–1933). Два випуски енциклопедії побачили світ у Любліні 1919 та 1922 рр. Попри загальну концепцію видання, укладач вважав архівістику самостійною наукою, яка займається історією й організацією архівів, їх фондами, а також питаннями зберігання й опрацювання архівних документів³². Таким чином, у окремих країнах за поняттям про архівну науку закріплювався другий термін – “архівістика”, чим закладалися різночитання і неузгодженість щодо змісту поняття.

В архівній справі США перша половина 1920-х років позначилася закладанням засад такої субдисципліни архівної науки як бізнес-архівознавство, спрямованої на розроблення принципів і методів організації архівів приватних компаній та забезпечення збереженості архівної інформації, що відображає розвиток економіки. Започаткуванню досліджень та практичних кроків у цьому напрямку прислужилася американська школа істориків бізнесу, зокрема, створене 1924 року при Гарвардському університеті Товариство істориків бізнесу³³.

Натомість у російському Владивостоці стаття В. Попова “Архивоведение, или наука об архивах” (1923) відтворювала думки І. Ю. Андреевського і О. П. Воронова понад 20-річної давності: “Архивоведение, или наука об архивах, сложившаяся уже в XVIII столетии и получившая в новейшее время, вследствие преподавания ее в археологических школах, точную обработку, имеет задачей: 1) доставить всем категориям архивов путем научного разъяснения их существа и

значения единство и цельность, 2) привести их к положению учреждений международных или всемирных посредством разъяснения методов пользования ими и установления сношений между центральными управлениями исторических архивов различных государств. Та часть науки, которая разъясняет эти две задачи, в немецкой литературе носит название архивной науки в тесном смысле слова (Archivwissenschaft), 3) изложить главнейшие основы правильного, удобного устройства того или другого архива и наилучших методов хранения актов, составления инвентаря, описей и т.п. Эта часть науки, в отличие от первой, в немецкой литературе называется “Archivkunde”. Но так как все три задачи находятся в теснейшей внутренней связи, то и обе части этой науки составляют одно нераздельное целое – науку об архивах”³⁴. Очевидна застаріла позиція не свідчила про спробу автора знайти новизну в розумінні науки про архіви. Він не наводив запропонованих О. П. Вороновим російських аналогів, оскільки на той час реформа російської орфографії (1918) вже автоматично позбавила російську архівну науку терміна “архивовѣдѣніе” через виключення букви “ять” (ѣ). А наукові методи та принципи, що почали розвиватися у межах визначеного терміном поняття, поступово витіснялися ідеологічними постулатами “радянського архівознавства”.

Новий, запропонований Ш.-В. Ланглуа, термін щодо дефініції архівної науки застосував у своєму підручнику директор Римського державного архіву Еудженіо Казанова (1867–1951)³⁵. Автор італійського підручника “Архівістика” (“Archivistika”) (1928) отримав профільну освіту в Німеччині, працював у архівах Флоренції, Сієни, Турину, Риму і Неаполя, брав участь у складанні архівних правил (1911), заснував архівний журнал “Gli Archivi italiani”. Подібно до французького теоретика, італійський архівознавець виокремлював у архівній науці “технічну” частину (“archivonomia”), яка вивчає питання будівництва, устаткування, безпеки, засобів зберігання, реставрації тощо та теоретичну (“archivistika”), що вивчає принципи архівної науки і встановлення різноманітних типів архівів. До завдань архівістики він відносив історію архівної справи та архівної науки, а також архівне законодавство. Важливим для поступу архівної справи Казанова вважав “широку загальну і наукову освіту архівістів, набуття технічних навичок у процесі практичної роботи”³⁶.

Відображенням пошуків змісту поняття про архівну науку на українському ґрунті стали позиції двох видатних істориків-архівознавців В. В. Веретенникова та В. О. Романовського. Достатньо широко розумів зміст архівознавства відомий український історик, архівіст, джерелознавець Володимир Олександрович Романовський (1890–1971), вважаючи науку про архіви самостійною, а не “допоміжною для історії”, “системою знань про архіви та архівне влаштування, яка, з’єднуючи матеріал

в загальну категорію історичних джерел, дає можливість раціонального обліку, класифікації, збереження і видавання друком цього матеріалу, з метою найліпшого його використання як для практичних, так і для наукових потреб³⁷. До змісту науки він відносив “історію архівів і архівних фондів, історію розвитку архівної науки, архівного законодавства”, розроблення “керуючих вказівок для раціональної класифікації архівного матеріалу, форм і засобів охорони, обліку та вивчення”, встановлення “відношення до архівознавства близьких до нього наук”³⁸. У розумінні ученим архівознавства як системи знань, спрямованої на вироблення оптимальних форм і методів обліку, класифікації, зберігання документів та забезпечення суспільства ретроспективною інформацією, мала місце нова смілива думка про комплексність і самостійність архівної науки. Важливим було також наголошення (що перегукувалося з ідеями Е. Казанови) на невіддільності від вивчення історії архівів історії архівознавства та архівного права. Багато років по тому до свого визначення архівознавства цю думку включив Ш. К. Чхетія, без сумніву, обізнаний свого часу з працями В. О. Романовського як учасник Першого Всеукраїнського з’їзду архівних робітників (1926).

Натомість авторитетний український архівознавець і музеєзнавець професор Василь Іванович Веретенников (1880–1942) не включав до обсягу поняття “архівознавство” історичний аспект, розглядаючи архівну науку як “таку наукову дисципліну, що має своїм завданням встановити, як треба відповідним способом науково опрацювати архівний матеріал, щоб цілком застосувати його використання з метою наукового дослідження, по-перше, і з метою практичного використання, по-друге”³⁹. Зміст науки “архівознавство” складають, на його думку, знання, потрібні для реалізації цих завдань. Відповідно до основних понять архівознавства він відносив поняття про архівний матеріал та його структуру, що включає архівний фонд, діловодний фонд, підфонд, діловодну одиницю, окремий документ, а також поняття про архів. Порівняно з визначенням В. О. Романовського, тлумачення змісту науки про архіви В. І. Веретенниковим було значно вужчим та “технологічним”.

У цей час польський історик, архівіст та архівознавець, директор Архіву давніх актів у Варшаві (1921–1939) Казимеж Богдан Конарський (1886–1972) до завдань архівістики як науки про архіви включав дослідження архівів, архівних фондів, розроблення засад оцінювання архівних документів та забезпечення їх збереженості, науково-довідкового апарату архівів, а також питання організації діловодства, зокрема, формування документальних комплексів в установах⁴⁰. В архівістиці він розрізняв дві складові: теоретичну (аналіз основних архівних понять, розроблення методологічних принципів архівної справи) та практичну (питання ревідикації⁴¹, комплектування, відбору, використання архівних документів, підготовки архівістів та ін.)⁴². Цих поглядів автор не

змінив і надалі, визначивши на початку 1960-х років архівістику як науку про документи, їх систематизацію, способи зберігання і збереження, використання⁴³, й виокремивши два підрозділи архівістики: архівну методичку та архівознавство (історію та організацію архівів). Таким чином, архівознавство він мислив як складову архівістики й обмежував його зміст вивченням історії та організації архівних установ.

А в Росії в кінці 1920-х років з'явилася праця, автора якої вважають "батьком" терміну "теорія і практика архівної справи", що на тривалий час закріпився на теренах тодішнього Радянського Союзу. Йдеться про Миколу Федоровича Бельчикова (1890–1979) та його працю "Теорія археографії" (1929)⁴⁴, в якій він заперечив існування архівної науки як такої, вважаючи її лише складовою архівної справи, поряд із археографією. Розуміння самодостатності архівної науки він відносив до ідей буржуазного архівознавства, нещадно критикуючи, зокрема, Д. Я. Самоквасова як прихильника таких поглядів. Попри неприйняття архівістами ідей М. Ф. Бельчикова, висловлених у праці, терміном "теорія і практика архівної справи" активно послуговувалися в науковій та навчальній літературі.

1931 рік позначився в архівній справі СРСР як рік тотальної ідеологізації. До наукового та суспільного обігу запроваджувалося поняття "радянське архівознавство" як альтернатива "буржуазному архівознавству" та архівній науці, що розвивалася у "ворожих" капіталістичних країнах. "Радянське архівознавство є дисципліна, що має завданням розробляти засади, як науково підготовляти та в певних формах використовувати матеріяли для активного і всебічного обслуговування потреб соціалістичного будівництва", – констатувалося у виданому під грифом ЦАУ УСРР "елементарному підручнику" "Архівознавство" (1932)⁴⁵. Автором нової дефініції був В. І. Веретенников, якому належав "теоретичний" розділ підручника "Основні принципи архівознавства". Можна лише здогадуватися про мотиви, які змусили вченого кардинально змінити своє визначення науки про архіви, наголосивши на ідеологічній складовій науки, позбавляючи її тим самим права на об'єктивність⁴⁶. Вихід підручника засвідчував проникнення ідеологізації архівної справи в науку, що ставало відчутним гальмом для її розвитку. Поспіл із цим стагнацію теоретичних архівознавчих досліджень практично в усіх країнах Європи спричинила Друга світова війна.

"Переосмислення" теоретичних засад архівознавства за радянської доби повоєнного періоду було пов'язане з розвитком науки "теорія і практика архівної справи". Перший підручник навчальної дисципліни з такою назвою ("Теория и практика архивного дела") за авторством К. Г. Міт'яєва побачив світ у Москві 1946 року⁴⁷. Визначивши в якості ключового завдання розвиток або створення дисциплін, які складають "радянське архівознавство", автор серед них назвав історію та органі-

зацію архівного будівництва, цикл допоміжних історичних дисциплін, археографію, а з іншого боку – архівознавство. Спеціальні знання, необхідні історичному-архівісту для роботи з документами Державного архівного фонду СРСР, на думку К. Г. Мітяєва, складають особливу дисципліну – “Теорія і практика архівної справи”, завдання якої полягають у розробленні теорії та науковому обґрунтуванні практики в галузі організації, зберігання та використання документів ДАФ СРСР.

До ключових проблем цієї дисципліни він відносив: “общее документоведение – изучение истории документальных материалов и относящихся к ним норм: вопросы классификации, систематизации документальных материалов и их экспертизы; теорию и практику создания научно-справочного аппарата архивов (описи, обзоры, путеводители, каталоги, указатели и т. п.); основы централизованного учета Государственного архивного фонда и проверки наличия и состояния документальных материалов; организацию и правила пользования документальными материалами (читальный зал, выдача справок, копии и т. п.); технологию хранения документальных материалов; реставрацию и консервацию документов – теорию и практику восстановления и консервирования документов для длительного хранения”⁴⁸. Поспіл із нечітким тлумаченням змісту архівознавства у підручнику йшлося про історичний метод організації документів із урахуванням інтересів соціалістичного будівництва та марксистсько-ленінську періодизацію історичної науки як підставу для класифікації і систематизації архівних документів, що надалі будуть тривалий час визначальними в радянському архівознавстві. Цікаво, що підручник із аналогічною назвою середини 1960-х років подавав розуміння архівознавства як комплексної наукової дисципліни, що вивчає і розробляє “теоретические, методические и практические основы архивного дела”⁴⁹. Основною з дисциплін, що входять у поняття “архівознавство”, називалася теорія і практика архівної справи, яка “разрабатывает принципы отбора и организации материалов, подлежащих архивному хранению, способы хранения, обеспечивающие полную сохранность материалов, систему научно-справочного аппарата, формы и методы всестороннего использования документов”⁵⁰. Подібне тлумачення містило й друге видання підручника (1980). Тобто, чіткого усвідомлення співвідношення архівознавства та “новотвору” – теорія і практика архівної справи – так і не було вироблено.

Уніфікувати поняття, що функціонували в архівній справі в різних країнах, була покликана розпочата із заснуванням Міжнародної ради архівів (1948) робота над створенням міжнародного словника архівної термінології (керівник проекту – секретар редакції журналу “Archivum”, відомий французький архівіст Роберт-Анрі Ботьє). Архівознавство (“archivistique”) тлумачилося у випуску словника 1953 р.

як “дисципліна, що займається всім, що торкається архівної доктрини, методів і практики”⁵¹. Це визначення (найлаконічніше з досі відомих), як видно, не містило конкретної вказівки, яка саме це дисципліна, не включало історії архівів та архівної науки, однак у ньому не обмежувалося коло проблем, які вона має вивчати.

Показовими в сенсі пошуків наукової сутності архівістики, єдиних підходів до якої у повоєнний час ще не було вироблено, є праці польських авторів. Більшість науковців, насамперед, професори вищих навчальних закладів, вважали її допоміжною дисципліною історичної науки. Натомість як самостійну науку з власними цілями, завданнями й методами архівістику розглядали Александр Гейштор⁵², Збігнев Пежоновський⁵³, Бенон Міськевич⁵⁴. Зокрема, Александр Гейштор слідом за Казимежем Конарським називав архівістику наукою про архіви, включивши до її завдань дослідження проблем створення, походження, функціонування актів у діловодстві. Відтак, він виокремлював три підрозділи архівістики: 1) властива архівістика (вивчення форми, походження та порядку поводження з документами); 2) організація архівів (питання забезпечення збереженості документів); 3) архівознавство (історія й огляд архівів).

Автори першого польського словника архівної термінології (1952) дали архівістиці таке визначення: “наука про архіви й архівні документи, яка вивчає архівотворчі процеси, методи оцінювання й впорядкування архівних документів, організаційно-правове й технічне забезпечення їх збирання, зберігання й використання”⁵⁵. Вивчення документів перед їх потраплянням до архівів та пов’язаних з ними діловодних процесів було замінено вивченням “архівотворчих процесів” – від створення документів до їх упорядкування в архівах. Як складова частина архівістики розглядалося архівознавство, що займалося вивченням історії архівів та їхніх документальних збірок⁵⁶.

У контексті “радянського” підходу до завдань архівної науки розумів її зміст грузинський архівознавець, автор праці “Основы советского архивоведения” (1958), професор Тбіліського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна, доктор історичних наук Шалва Караманович Чхетія (1899–1978)⁵⁷. Вживаючи як синонім до термінів “архівна наука”, “архівознавство” – термін “архівна теорія” (паралельно з терміном “архівна практика”), він пропонував таке визначення архівознавства: “наука, представляющая собою систему знаний об архивах и о принципах их организации на таких началах, которые обеспечивают планомерное собирание, рациональное хранение и правильную обработку (систематизацию, описание и публикацию) архивных материалов для использования их как в научно-политических, так и в практических целях”⁵⁸. До змісту архівознавства Ш. К. Чхетія включав історію архівів та архівної справи, покликану вивчати розвиток архівної справи в

різних країнах і в різних архівах у минулому й сучасному; методику і техніку архівної справи, що має на меті науково-теоретичне обґрунтування і встановлення раціональних технічних прийомів і способів збирання, зберігання і опрацювання архівних документів; археографію, що розробляє наукові принципи публікації архівних документів; історію архівознавства, що вивчає виникнення і розвиток архівної теорії, виробляє на підставі порівняльного аналізу розвитку архівознавчої думки в різних країнах нові принципи організації архівів. Автор не відокремлював архівну теорію (архівознавство) від архівної практики, наголошуючи на їх тісному взаємозв'язку. Покликання архівознавства він убачав у вивченні архівної справи в її минулому й сучасному станах, з'ясуванні закономірності її розвитку, у контексті розвитку того суспільного життя, яке породило архіви і архівні документи.

Важливим і новим у розумінні Ш. К. Чхетією змісту архівної науки був наголос на невіддільності архівів від суспільного життя. При цьому його погляди щодо “системи знань”, включення до змісту науки історії архівознавства задля узагальнення досягнень науки і вироблення на цій підставі нових ідей перегукувалися з думками В. О. Романовського, висловленими в “Нарисах з архівознавства” (1927).

Новий погляд на завдання архівістики як окремої науки запропонував на П'ятій архівній методичній конференції (Варшава, 1961) Казимеж Арламовський (1900–1982)⁵⁹. Спираючись на подане в словнику польської архівної термінології (1952) визначення, він виокремив такі підрозділи архівістики: архівна теорія, архівна практика, архівне право, архівна техніка. До завдань архівної теорії К. Арламовський відносив вивчення архівної термінології, методів архівних досліджень, відношення архівів до інших установ пам'яті (бібліотеки, музеї), принципів оцінювання документів, історію архівної теорії й практики. Водночас історія архівістики як окремої наукової дисципліни, на думку вченого, мала складати предмет вивчення історії науки. Архівна практика, за К. Арламовським, мала своїм завданням дослідження методичних проблем, пов'язаних зі збиранням, зберіганням, упорядкуванням і використанням архівних документів. Архівне право охоплювало архівне законодавство, правовий захист архівів та їхніх фондів, право власності на архівні документи, їх використання й розповсюдження, правовий статус архівів і їх повноваження. Архівна техніка зосереджувалася на вивченні проблем будівництва, утримання й оснащення архівних будівель, функціонування лабораторій в архівах, реставрації й консервації архівних документів. Висловлені К. Арламовським думки широко обговорювалися на конференції. Так, Адам Камінський трактував архівістику як окрему самостійну науку, проблематика якої охоплює все, що стосується архіву в найширшому розумінні цього слова⁶⁰. Генрик Лесінський вважав її допоміжною наукою історії, покликаною забез-

печувати користувачам, насамперед, історикам, швидкий і ефективний доступ до архівних документів⁶¹. Мар'ян Фрідберг об'єктом архівістики вважав архівні документи⁶². У редактора часопису "Архейон" Пьотра Баньковського натомість були зауваження термінологічного характеру. Так, замість прийнятого терміну "архівістика", вчений пропонував вживати термін "наука про архіви", яка, за його визначенням, поділялася на архівістику (архівну теорію) та архівознавство (організація й історія архівів та їхніх фондів)⁶³. Тим самим, знову поставало питання про синонімічність чи несинонімічність понять "архівна наука", "архівістика", "архівознавство".

Майже десять років по тому К. Арламовський знову звернувся до проблеми визначення архівістики як науки, дещо змінивши свої погляди⁶⁴. Об'єктом архівістики він визначив архів у всіх його аспектах, чим фактично повторив тезу А. Камінського. При цьому він подавав чотири аспекти розуміння архіву: а) форма управління державним архівним фондом; б) установа, що виконує функції зберігання й наукового опрацювання документів державного архівного фонду; в) сукупність архівних документів; г) архівна інформація. Комплексне вивчення усіх чотирьох аспектів, на думку К. Арламовського, мало складати теоретичну сторону архівних досліджень (архівна теорія). Другою складовою архівістики він вважав архівну практику. Натомість, замість архівознавства як окремої частини архівістики, орієнтованої на вивчення історії архівів та описування архівних збірок, К. Арламовський пропонував відокремити історію архівів та архівних зібрань від власне архівознавства, яке, на його думку, мало займатися описом й оглядом архівів та їх фондів.

1966 року в середовищі французьких архівістів з'явилося два нові поняття, пов'язані з тлумаченням змісту науки про архіви. У виданому за загальною редакцією директора архівів департаменту Сени та міста Парижа Іва Перотена (1922–1981) "Підручнику з тропічного архівознавства" ("A manual of tropical archivology")⁶⁵ (1966) пропонувалося запровадити для означення архівної науки замість уже усталеного терміну "архівістика" ("Archivistique") англійський аналог "архівологія" ("archivology"). При цьому розглядалися й терміни "архівономія" ("archivonomie") та "архівекономія" ("archiveconomie") та були відкинуті як такі, що не відповідають означенню широкої проблеми режиму та організації діяльності архівів. Оскільки співавторами І. Перотена були відомі автори (Р.-А. Ботьє, Ф. Флідер, П.-П. Грессе, Л. К. Гвам, Я. П. Катпалія, Т. Шелленберг, А. Шерер), можна припустити, що Перотен висловлював не лише свою приватну думку. Поняття "тропічне архівознавство" поширювалося на вивчення архівів, розташованих у зоні впливу особливого клімату (спека, вологість) на збереженість документів безвідносно до того, чи цей вплив буває річним чи сезонним. Терміни, запроваджені І. Перотеном, згодом знайшли застосування в

спеціальній літературі, однак, термін “архівологія” не закріпився за наукою про архіви. Нове його тлумачення згодом запропонували російські архівознавці.

“Радянська енциклопедія історії України” (1969) зафіксувала таке розуміння поняття “архівознавство”: “наукова дисципліна, що вивчає і розробляє теоретичні, методологічні, організаційні питання архівної справи та її історію. Архівознавство займається питаннями обліку, зберігання, наукової систематизації та класифікації документальних матеріалів, розробляє види і форми науково-довідкового апарату, методи та прийоми всебічного використання документів”⁶⁶. Автором статті про архівознавство був відомий український історик, археограф, джерелознавець, краєзнавець і завідувач профільної кафедри в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка – В’ячеслав Ілліч Стрельський (1910–1983). Подане ученим визначення мало узагальнюючий характер і не претендувало на наукову новизну.

Натомість оновлена версія визначення в польському словнику архівної термінології спиралася на узагальнення, зроблені на початку 1970-х років Богданом Ришевським. Він поділив архівістику як наукову дисципліну на три підрозділи: а) архівна теорія – узагальнююча частина архівістики, що вивчає проблеми збирання, зберігання, описування й використання архівних документів; б) архівна методика – практичні аспекти діяльності архівів; в) архівознавство, що займається вивченням історії архівів та їхньої сучасної організації. Два останні підрозділи, на думку вченого, прийняту в офіційній історіографії, становлять описову частину архівістики і складають підстави для узагальнень, які здійснює перший підрозділ – архівна теорія⁶⁷.

Історичний характер архівознавства як наукової дисципліни, що вивчає теорію і методику роботи з архівними документами та організаційні питання архівної справи, а також її історію⁶⁸, підкреслив видатний російський учений Володимир Миколайович Автократов (1922–1992) у докторській дисертації “Теоретические проблемы советского архивоведения (1960–1970-е гг.)” (1982). При цьому він зауважив, що під “історичністю” архівознавства розуміється не тлумачення її змісту в сенсі допоміжної історичної дисципліни, а його природа як “относительно самостоятельная область исторического знания и познания” з “развитым понятийным аппаратом и сложной теоретической структурой”⁶⁹. Вчений наголошував, що замість відсутності вказівки на те, до якого класу наук належить архівознавство в його традиційному означенні як комплексної дисципліни, слід зазначати належність її до історичних наук, що відповідає природі архівознавства. В. М. Автократов розрізняв “власне архівознавство” та “архівознавство науково-технічної документації” і “архівознавство кінофотофонодокументів” як субдисципліни. Ці субдисципліни вчений пропонував виокремлювати

на підставі специфіки кодування інформації та способів класифікації, розглядаючи об'єкт архівознавства з позицій семіотики і враховуючи значні напрацювання в галузі дослідження таких документів⁷⁰ та думку свого вчителя О. О. Зиміна про необхідність розвивати нову спеціальну дисципліну, яка б вивчала кінофотофонодокументи як історичні джерела. Чітке окреслення класу наук, до якого належить архівознавство, та виокремлення загальної теорії та субдисциплін визначали дефініцію В. М. Автократова.

Прагнення вивести архівну науку з-під “даху” історичної науки засвідчували праці європейських теоретиків. “Архівна наука має стати незалежною від історичних наук, але не для того, щоб знову стати залежною”, – стверджував італійський архівознавець Еліо Лодоліні (нар. 1922)⁷¹, наголошуючи на самостійності архівознавства як наукової дисципліни. Однак подібні твердження не заперечували думку В. М. Автократова. Вкотре йшлося про зміну статусу архівної науки в нових умовах: не допоміжної історичної дисципліни, а самодостатньої.

“Міжнародний словник архівної термінології” (“Dictionary of Archival Terminology”) (1984)⁷², що містив терміни французькою та англійською мовами з їх еквівалентами голландською, німецькою, італійською, російською та іспанською мовами, не фіксував належність архівознавства до певного класу наук і тлумачив архівістику подвійно: а) як дисципліну, що займається теоретичними і практичними аспектами функціонування архівів (“discipline traitant des aspects theoriques et pratiques de la fonction ‘archives’”)⁷³; б) як управління архівною справою. Крім того, іспанський еквівалент містив синоніми: архівологія (“archivologia”) (“archivonomia”), які свідчили про побутування цих термінів.

Узагальнене визначення архівної науки в середині 1990-х років подавала відповідна стаття в “Енциклопедії бібліотечних та інформаційних наук” (“Encyclopedia of Library and Information Science”) за авторством професора Університету Британської Колумбії, відомого теоретика архівознавства Люціани Дуранті: “це система знань про сутність та основні характеристики архівів та архівної роботи, систематизовані в теорію, методологію і практику” (“the body of knowledge about the nature and characteristics of archives and archival work systematically organized into theory, methodology, and practice”)⁷⁴. В тлумаченні поняття проф. Дуранті наголошує, що, на відміну від дипломатики, яка вивчає сутність і ознаки окремих документів, архівна наука досліджує групи документів і фонди. Водночас, вона вважає архівну науку “необхідним посередником між теорією дипломатики і безпосередніми проявами її у конкретних випадках” (“constitutes the necessary mediation between diplomatic theory and its application to concrete, real cases...”)⁷⁵. Погляди вченої її колега – Террі Кук оцінив як позитивістські й звужені й характеризував як вияв премодернізму, протиставивши їх розумінню

архівної науки Оддо Буччі. Італійський вчений, професор Університету в Мачерата, означив архівну науку як “зрозумілу і систематичну конструкцію архівних знань”, однак він розрізняв поняття “архівні знання” та “архівна наука” (“archival knowledge” and “archival science” are not the same thing)⁷⁶. Архівні знання вчений розумів як різноманітні прояви щоденної діяльності архіву щодо зберігання та використання документальних цінностей у просторі і часі.

На межі ХХ і ХХІ ст., в умовах формування інформаційного суспільства, з’явилися нові тенденції в розумінні архівознавства. Зокрема, корективи в завдання архівознавства вніс розвиток електронних технологій, поставивши на порядок денний адаптацію засобів обліку та доступу до електронних документів. Активну участь у переосмисленні завдань архівної науки в інформаційному суспільстві бере Американська асоціація архівістів (SAA). На початок ХХІ ст. в американському архівознавстві “архівна наука” тлумачилася як “теорія та вивчення надійного зберігання, каталогізації і пошуку документів”⁷⁷. Її завдання охоплюють розроблення методів збереження документів у відповідних кліматичних умовах у минулому та розвиток нових процесів і способів збереження, у тому числі, традиційних та електронних методів каталогізації, цифрового збереження, а також всі типи програм довгострокового збереження.

У процесі переосмислення змісту поняття в цей час робилися спроби (зокрема, російськими науковцями) обґрунтування нових субдисциплін архівознавства: “архівології” (В. В. Кабанов, Є. В. Старостін), “архівософії” (К. Б. Гельман-Виноградов, Т. І. Хорхордіна), “бізнес-архівознавства” (І. В. Карапетянц) та ін.

Поняття про архівологію як наукову галузь знань, що формується на стику джерелознавства та архівознавства й займається виявленням і розробленням найважливіших комплексів джерел з історії архівної справи та архівів: описів, каталогів, путівників, справ, фондів, колекцій, архівів, проектів архівних законів тощо, детально обґрунтовував Є. В. Старостін⁷⁸. На думку вченого, у ширшому сенсі “архівологія” має вивчати проблеми “архівного джерелознавства”, зокрема всю систему “джерелостворювальних” чинників, досліджувати всі аспекти документування людського досвіду, відповідаючи на питання, як ішов процес документування, з’ясовуючи роль у ньому державного і приватного сектора, чому і як збереглося те чи інше джерело, комплекс документів, архів, бібліотека, музей та ін., які історичні пам’ятки мали бути, але не збереглися через відомі причини, як впливає розвиток інформаційних технологій на збереженість документальної пам’яті суспільства, до якого типу письмової (архівної) цивілізації варто віднести те чи інше суспільство. Відтак, архівологія мислилася як дисципліна, що має виняткове значення для правильного прочитання джерела.

Проф. Старостін не абсолютизував свою роль у розробленні наукових засад нової дисципліни (синонімом до назви якої він називав “архівне джерелознавство”), вказуючи на внесок учених, праці яких прислужилися її започаткуванню: проф. В. В. Кабанова, який окреслив предмет “архівного джерелознавства” на підставі способу виробництва документа (“письмовий” – антитеза “друкованому”), професора паризької Школи хартій Жана-Марі Жозефа Артура Жирі (1848–1899), що мріяв про майбутню теоретичну дисципліну, об’єктом якої стануть письмові документи всіх країн і часів, а також діяльність Міжнародного інституту бібліографії, співробітники якого в перше десятиліття існування установи (1895–1905) активно займалися проблемами документування в різних галузях людських знань, розуміючи “документування” як організацію використання всього комплексу письмових чи графічних джерел, представлених різними документами, але переважно – друкованими текстами. Є. В. Старостін наголошував, що документи формують у цілому “графічну пам’ять” людства, своєрідну матеріальну основу наших знань. Близький до цього розуміння був В. М. Автократов, у цьому напрямку працював Б. С. Ілізаров, стверджуючи в архівній науці концепцію “архівів – соціальної пам’яті суспільства”.

Завдання фахівця в галузі “архівології” вчений вбачав у тому, щоб виділити як загальні ознаки, властиві усім без винятку людським суспільствам, так і особливості, притаманні окремим країнам, конкретним типам цивілізацій. Проте, сам термін видавався обраним не зовсім вдало з огляду на те, що саме його пропонував для означення архівної науки в 1960-х роках Ів Перотен. Ймовірно, ця неузгодженість дала підстави російським колегам професора Старостіна у своєму визначенні архівознавства зазначити, що це наукова дисципліна, “изучающая и разрабатывающая теоретические, правовые и методические вопросы архивного дела, а также историю архивного дела и архивоведения как совокупности теоретических идей и положений”⁷⁹, і вказати еквівалентні поняття: “архівістика” та “архівологія”.

Новаторством позначена спроба виокремлення Тетяною Іннокентіївною Хорхордіною на підставі міждисциплінарного підходу наукової архівознавчої дисципліни на стику методології та теорії наукознавства і філософії – “архівософії” (очевидно, за аналогією до поняття “історіософія”) в значенні комплексної дисципліни, що вивчає архіви як інформаційну мегасистему загальнопланетарного характеру⁸⁰. У своєму визначенні вона апелює до праць відомого російського архівознавця і спеціаліста в галузі інформатики К. Б. Гельмана-Виноградова⁸¹, позначених переосмисленням усталених категорій і термінів архівознавства (“архів”, “документ”, “цінність” документа і критерії відповідної експертизи, “інформаційна ємність фонду” тощо) й пропонує запровадити поняття: “співвідношення соціального і духовного в архівах”,

“сукупний архів людини” та розуміння архіву як середовища людської діяльності в загальнопланетному масштабі тощо. Базовою тезою в обґрунтуванні позиції Т. І. Хорхордіної є виокремлення такої властивості архівів як “всесвітність”, “загальнолюдськість” в якості одного з феноменів культури. Вчена наголошує, що архіви повинні складати єдиний відкритий архівно-інформаційний простір і функціонувати на загальнообов’язковій для всіх категорій і видів архівів правовій основі, інакше вони ніколи не стануть надійним засобом радикального підвищення поінформованості суспільства і людини про них самих, найважливішим джерелом самопізнання людини взагалі. У цьому контексті вона розуміє архів як сукупну інформаційну відкриту багаторівневу систему, що є за своєю суттю історико-соціокультурним феноменом загальнолюдського масштабу⁸². Цей підхід покладено в основу визначення архівної науки, яке дала Т. І. Хорхордіна кількома роками пізніше: “архивоведение предстает всеобъемлющей наукой о формировании основ социальной памяти”⁸³. Таке тлумачення видається достатньо обґрунтованим з точки зору філософського розуміння науки як особливого виду соціальної пам’яті людства, оскільки без інформації про суспільний розвиток (у найширшому розумінні), що містить накопичені людиною і людством у процесі своєї життєдіяльності численні документальні масиви, історичні дослідження не можуть бути результативними і об’єктивними.

Дослідниця американських та європейських бізнес-архівів Ірина Володимирівна Карапетянц запропонувала визначення бізнес-архівознавства: “совокупность научных подходов и принципов, методов и средств, применяемых при организации и ведении архивов частных компаний, сохранении, изучении и использовании источников по развитию микроуровневой экономики”⁸⁴, розуміючи його як самостійний напрям архівної науки, об’єктом вивчення якого є теорія і методика роботи з історичною документацією ділового світу⁸⁵.

Серед московських науковців обговорювалося також і поняття “технотронне джерелознавство” (В. М. Магідов), тісно пов’язане з проблемами архівної науки.

* * *

Таким чином, порівняльний аналіз змісту дефініції поняття “архівознавство” (“архівна наука”, “наука про архіви”) у історичному розвитку засвідчує, що за наявності сталих елементів (теорія та методика класифікації, описування та забезпечення збереженості архівних документів, організація архівів) загальне розуміння його змісту та завдань у різні часи в різних країнах мало відмінності. До дискусивних, зокрема, належали включення до змісту архівної науки історії архівів, археографії, архівного законодавства.

Батьківщиною терміну “Archivwissenschaft” (“архівна наука”) є Німеччина кінця XVIII ст., а перше визначення поняття і констатація

факту існування нової науки належить Й. А. Еггу (1804). “Дитячий вік” архівної науки зафіксували Ш.-В. Ланглуа в кінці XIX ст. у Франції та Вальдо Г. Леланд на початку першого десятиліття XX ст. у США. Європейська історіографія засвідчує виокремлення архівної науки з дипломатики, північноамериканська – з бібліотекознавства. Перше тлумачення поняття “архівна наука” на теренах Російської імперії пов’язане з іменами М. В. Калачова, І. А. Андреевського, Д. Я. Самоквасова, в Україні – В. О. Романовського, В. І. Веретенникова.

Для визначення архівної науки застосовувалися різні терміни: архівознавство (нім. “Archivwissenschaft”, “Archivverwaltungslehre”, англ. “Archival science”, польськ. “archiwoznawstwo”, рос. “архивоведение” та ін), архівістика (фр. “Archivistique”, польськ. “Archiwistyka”, порт. “Archiivistiek”, італ. “Archiwistica applicata”, іспанськ. – archivística та ін.), а також “архівологія” (archivology), “архівномія” (“archivonomie”), “теорія и практика архівного дела”. При цьому термін “архівістика” мав у різних країнах дещо відмінний зміст: а) аналог терміну “архівознавство”; б) одна з дисциплін науки про архіви; в) галузь діяльності, об’єктом якої є архіви та архівні документи; г) узагальнююче поняття щодо термінів “архівознавство” та “архівна справа” в їх єдності. Термін “архівознавство” так само мав різні тлумачення: а) самостійна наука; б) дисципліна, що вивчає історію та організацію архівів у складі архівістики; в) дисципліна, що включає документознавство, археографію, історію державних установ тощо.

Поєднання в змісті поняття історико-теоретичного і методично-практичного (“технологічного”) аспектів науки про архіви зумовлювали існування двох “складових” архівної науки, зафіксоване в російських термінах “архивовѣдѣніе” та “архивоведение”, німецьких – “Archivwissenschaft” і “Archivkunde”, французьких – “Science des archives” і “Service des archives” та ін. Із розвитком науки такий штучний поділ на “наукову” і “технічну” складові поступово нівелювався.

Починаючи від другої половини XIX ст., обґрунтовувалося зародження нових субдисциплін архівної науки: “тропічне архівознавство” (Ів Перотен), “архівознавство науково-технічних документів” (В. М. Автократов, О. О. Зимін), “архівознавство кінофотофонодокументів” (В. М. Автократов), “архівософія” (К. Б. Гельман-Виноградов, Т. І. Хорхордіна), “архівологія” (В. В. Кабанов, Є. В. Старостін), “бізнес-архівознавство” (І. В. Карапетянц).

У процесі розвитку науки про архіви неодноразово ставилося питання про її самостійність та належність до певного класу наук. Зміст дефініції “архівознавство” еволюціонував від допоміжної історичної дисципліни, спеціальної галузі історичної науки до самостійної системи знань, комплексної науки про архівну справу.

Узагальнення історичного досвіду формулювання визначення поняття архівної науки дозволяє вважати архівознавство системою знань

про документальну пам'ять людства, історичною за своєю природою та універсальною за характером комплексною наукою про архіви та архівні документи, що розробляє теоретичні, правові та методичні питання архівної справи, досліджує типо-видовий склад та інформаційний потенціал архівної спадщини і питання доступу до архівної інформації, вивчає історію архівів та архівознавства.

---

¹ Ideen einer Theorie der Archivwissenschaft: zur Zeitung der Praxis bey der Einrichtung und Bearbeitung der Archive und Registraturen| von J[osef] An[ton] Oegg – Gohta: Ettinger, 1804. – XVIII u.+134 s.

² *Старостин Е. В.* Зарубежное архивоведение: проблемы истории, теории, методологии. – М.: Русский мир, 1997. – С. 22.

³ Rammingen von Jacob. Von der Registratur und ihren Gebawen und Regimenten. Heidelberg, 1571; Balthassar Bonifacii. De Archivis Liber Singularis et Ciuilium Institutionum Epitome. – Venetiis: Apud Io. Petrum Pinellum Typographum Ducalem, MDCXXXII. – 46 p.; Multz von Oberschonfeld Jacob Bernhard. De jure cancellariae et archivi. – Ottingen, 1692; Collectanea iuris publici quibus res Germanicae per aliquot secula illustrantur: deprompta ex actis et documentis publicis archivi Argentoratensis variarumque bibliothecar manuscriptis / authore Jacobo Wenckero. – Argentorati: Dulssecker, 1702. – Getr. Zählung; Apparatus et instructus archivorum ex usu nostri temporis vulgo Von Registratur und Renovatur. – Argentorati: Dulsseckeri, 1713; Collecta archivi et cancellariae jura: quibus accedunt de archicancellariis, vicecancellariis, cancellariis ac secretariis virorum clarissimorum commentationes / accurante Jacobo Wenckero. – Argentorati: Dulssecker, 1715. – 821 s.; Aebbtlin Georg. Anführung Zu der Registratur-Kunst / Vorderist denen Hoch=Loblichen Herrschafften und Obrigkeiten zu underthänigen Bericht und Erinnerung: Wie auch deroselben Registratorm, [sic] Secretariis, Cancellisten / Verwaltern / Amptleuthen und Schreibern zu Dienst, Ulm, Christian Balthasar Kühnen, 1669 [2nd ed., 1726] – [9] 43 s.; Le Moine Pierre Camille. Diplomatique pratique ou Traite de l'arrangement des archives e ttresors des chartes / chez Joseph Antoine (A. Metz), 1765; Spiess Philipp Ernst. Von Archiven. Halle: bei Johan Jacob Gebauer, 1777. – 92 s.; Handbuch für angehende Archivare und Registratoren / von Karl Friedrich Bernhard Zinkernagel. – Nördlingen: Beck, 1800. – XVIII, 561 s.: III. та ін.

⁴ Йдеться про працю з питань дипломатики “Nouveau Ttaite de diplomatique theorique” першої половини XVIII ст. Дет. див. Архивоведение или Наука об архивах // Энциклопедический словарь под ред. И. Е. Андреевского. – СПб, 1890. – Т. II: Араго–Аутка; Изд.: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – С. 253.

⁵ Zeitschrift für Archivs- und Registraturwissenschaft / Archivar Paul Österreichischer und Oberregistrator Georg F. Dollinger. 4 Heft. 1804 (всього вийшло чотири числа часопису).

⁶ Register // Meyers Großes Konversations-Lexikon [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : <http://www.zeno.org/Meyers-1905/A/Register>. – Назва з екрану.

⁷ Ideen einer Theorie der Archivwissenschaft. – S. V.

⁸ Ideen einer Theorie der Archivwissenschaft. – S. XVII.

- ⁹ Ideen einer Theorie der Archivwissenschaft. – S. XVII, 25.
- ¹⁰ Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung. – 1805. – № 34. – S. 270.
- ¹¹ Див.: *Макаров А. Н.* Проект архивной реформы барона Г. А. Розенкампа (1820) // Ист. архив. – Пг., 1919. – Кн. 1. – С. 101–142; *Хорходина Т. И.* Российская наука об архивах. История. Теория. Люди. – М.: Рос. гос. гуманитар. ун-т, 2003. – С. 46.
- ¹² Труды Комиссии составления законов. – 2-е изд. – Пг., 1922. – Т. 1. – С. 203.
- ¹³ *Хорходина Т. И.* Российская наука об архивах... – С. 46.
- ¹⁴ *Brand F. J.* Archiv-Wissenschaft oder Anleitung zum Lesen alter lateinischer und deutscher Handschriften und Urkunden: nebst einem Woerterbuche der deutschen Urkundensprache: mit 30 lithographischen Nachbildungen alter Schriften und Siegel auf 12 Tafeln. – Paderborn: Junfermann, 1854. – 99 s.
- ¹⁵ *Андреевский И. Е.* Архивоведение или Наука об архивах // Энциклопедический словарь / под ред. И. Е. Андреевского. – СПб, 1890. – Т. 2: Араго-Аутка. – С. 253.
- ¹⁶ *Воронов А. П.* Архивоведение: конспект лекций, читанных в С.-Петербургском археологическом институте. – СПб, 1901. – С. 2.
- ¹⁷ *Воронов А. П.* Архивоведение. – С. 2.
- ¹⁸ Там само.
- ¹⁹ *Самоковасов Д. Я.* Современное русское архивное нестроение (1852–1902, 7 июля). – М.: Товарищество типографии А. П. Мамонтова, 1902. – 131, 37 с.
- ²⁰ Див.: додаток № IX: Содержание науки архивовѣдѣнія // Самоковасов Д. Я. Современное русское архивное нестроение (1852–1902, 7 июля). – М.: Товарищество типографии А. П. Мамонтова, 1902. – С. 34–37.
- ²¹ Д. Я. Самоковасов вважає, що архівну освіту слід організувати за прикладом підготовки вчених архівістів у західноєвропейських країнах і пропонував створити кафедри архівознавства принаймні в двох університетах – Московському та Київському як у таких, де є відповідний професорський склад, та “державні архівні інститути архівознавства” при Московському і Київському державних архівах. Див.: Самоковасов Д. Я. Архивное дело в России. Кн. 1: Современное русское архивное нестроение (1852–1902, 7 июля). – М.: Товарищество типографии А. П. Мамонтова, 1902. – С. 14.
- ²² Див.: додаток № IX. Содержание науки архивовѣдѣнія. – С. 34.
- ²³ Langlois Ch.-V La science des archives // Revue international des archives, des bibliothèques et des musées. – Paris, 1895. – № 1. – P. 7–25.
- ²⁴ Champolion-Figeac Aimé Louis. Manuel de l’archiviste des prefectures, des mairies et des hospices. – Paris: Paul Dupont – J.-H. Dumoulin, 1860. – 400 p.
- ²⁵ Richou Gabriel. Traite historique et pratique des archives publiques. – Paris: Paul Dupont, 1883. – 328 p.
- ²⁶ Див.: *Кальсина Е. А.* Французское архивоведение: история, теория, методология. Дисс. на соиск. уч. степ. докт. истор. наук. – М.: РГГУ, 2004. – С. 99.
- ²⁷ Langlois Ch. et Seignobos Ch. Introduction aux études historiques. – Paris, 1898. – XVIII, 308 p.; Див. також: Ланглуа Ш., Сеньобос Ш. Введение в изучение истории / пер. с фр. А. Серебряков. – 2-е изд. – М.: Гос. публ. ист. библиотека, 2004. – 305 с.
- ²⁸ Див.: Lodolini Elio. The War of Independence of Archivists // Archivaria. – 1989. – Т. 28. – P. 40.

- ²⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Waldo_Gifford_Leland
- ³⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Waldo_Gifford_Leland. – Carnegie Institution and American Historical Association.
- ³¹ *Lodolini Elio*. The War of Independence. – P. 40.
- ³² *Ptaszycki S.* Encyklopedia nauk pomocniczych historii i literatury polskiej. – Lwów, 1921. – S. 10.
- ³³ Див.: *Каранетяню И. В.* Бизнес-архивоведение как одно из направлений архивоведения // Вестн. архивиста. – 2010. – № 1 (61). – С. 212–213.
- ³⁴ Див.: *Попов В.* Архивоведение, или Наука об архивах // Известия Приморского губернского архивного бюро. – Владивосток, 1923. – Т. 1, вып. 1. – С. 31–36.
- ³⁵ *Casanova Eugenio*. Archivistika. – Sienea Stab. arti grafiche Lazzeeri, 1928. – 533 p.
- ³⁶ *Любименко І.* Нариси архівної бібліографії на Заході за останні 15 років // Архівна справа. – 1929. – Кн. 11. – С. 89.
- ³⁷ *Романовський В. О.* Вступні uwagi // Романовський В. О. Нариси з архівознавства: Історія архівної справи на Україні та принципи порядкування в архівах. – Х., 1927. – С. 5–10.
- ³⁸ Там само.
- ³⁹ *Веретенников В.* Архівознавство: Лекція 1. – Х.: Рад. школа, 1931. – С. 2.
- ⁴⁰ *Konarski K.* Nowożytna archiwistyka polska i jej zadania. – Warszawa, 1929. – 160 s.
- ⁴¹ Тобто, повернення архівних зібрань, що опинилися за межами Польщі.
- ⁴² *Konarski K.* Z zagadnień nowożytnej archiwistyki polskiej // Archejon. – 1927. – Т. 1. – S. 107, 121.
- ⁴³ *Konarski K.* Podstawowe zasady archiwistyki // Archejon. – 1962. – Т. 19/20. – S. 19–104.
- ⁴⁴ *Бельчиков Н. Ф.* Теория археографии. – М.; Л., 1929. – 73, [7] с.
- ⁴⁵ Архівознавство: елементарний підручник / ЦАУ УСРР. – Х.: Рад. школа, 1932. – Ч. 1. – С. 64.
- ⁴⁶ Між виходом підручника в світ та підготовкою його тексту до друку минуло три роки. Текст підручника було завершено 1929 р., а під час Другого всеукраїнського з'їзду архівних робітників (Харків, 1931), який остаточно ідеологізував архівну справу, працю В. І. Веретенникова засудили, його визнали ідеологом техніцизму та об'єктивного документалізму. Подібні звинувачення було висунуто й до В. О. Романовського, якого було незабаром звільнено з роботи у КЦАДА та ВУАН. Ймовірно, до тексту підручника вносилися зміни з метою посилити “радянське” розуміння науки. В серпні 1933 р. В. І. Веретенникова було звільнено з роботи.
- ⁴⁷ *Митяев К. Г.* Теория и практика архивного дела: учеб. пособие. – М., 1946. – 245 с.
- ⁴⁸ Там само.
- ⁴⁹ Теория и практика архивного дела в СССР / под. ред. проф. Л. А. Никифорова и доц. Г. А. Белова. – М.: Высшая школа, 1966. – С. 7.
- ⁵⁰ Там само.
- ⁵¹ Cent premieres notions pour la preparation d'un vocabulaire technique international d'archivistique. Travaux du stage technique international d'archives. – Paris, 1951–1952; 1952–1953. – P. 1: dactyl.

- ⁵² *Gieysztor A.* Zarys nauk pomocniczych historii. – Warszawa, 1948. – S. 195.
- ⁵³ *Pańków S., Perzanowski Z.* Nauki pomocnicze historii. – Kraków, 1958. – S. 78.
- ⁵⁴ *Miśkiewicz B.* Wstęp do badań historycznych. – Warszawa, 1968. – S. 114.
- ⁵⁵ *Polski Słownik Archiwalny / pod red. A. Bachulskiego, K. Konarskiego, A. Wolff.* – Warszawa, 1952. – S. 5.
- ⁵⁶ Там само.
- ⁵⁷ *Чхетия Ш. К.* Архивоведение, его предмет и задачи // Науч.-информ. бюл. – Тбилиси, 1958. – № 2. – С. 15–28.
- ⁵⁸ Там само. – С. 23.
- ⁵⁹ *Arlamowski K.* Postulaty badawcze w zakresie archiwistyki współczesnej i organizacja badań // Archejon. – 1962. – Т. 37. – S. 27–47.
- ⁶⁰ *Kamiński A.* Potrzeby badawcze naszej archiwistyki // Archejon. – 1962. – Т. 37. – S. 56.
- ⁶¹ *Lesiński H.* Problem naukowego rozpoznania archiwów // Archejon. – 1962. – Т. 37. – S. 61.
- ⁶² *Friedberg M.* Najważniejsze zadania badawcze archiwisty // Archejon. – 1962. – Т. 37. – S. 66.
- ⁶³ *Bańkowski P.* Postulaty badawcze polskiej nauki o archiwach // Archejon. – 1962. – Т. 37. – S. 49–50.
- ⁶⁴ *Arlamowski K.* Archiwistyka, jej natura i definicja // Archejon. – 1970. – Т. 53. – S. 7–26.
- ⁶⁵ A manual of tropical archivalology / edited by Yves Perotin with the collaboration of Robert-Henri Bautier [and others]. – Paris: Mouton, 1966. – 149 p., ill.
- ⁶⁶ *Стрельський В. І.* Архівознавство // Радянська енциклопедія історії України. – К., 1969. – С. 88.
- ⁶⁷ *Ryszewski B.* Archiwistyka. Przedmiot, zakres, podział. – Warszawa; Poznań, 1972. – S. 96. Див. також: Grygier T. Zagadnienia podziału wewnętrznego archiwistyki // Archejon. – 1979. – Т. 68. – S. 149–188.
- ⁶⁸ *Автократов В. Н.* Теоретические проблемы отечественного архивоведения. – М.: РГГУ, 2001. – С. 295.
- ⁶⁹ Там само. – С. 296.
- ⁷⁰ Зокрема, йшлося про праці О. А. Кузика, Н. Г. Філіпова, В. М. Жигунова, В. М. Магідова. Детальніше див. Автократов В. Н. Теоретические проблемы отечественного архивоведения... – С. 73–75.
- ⁷¹ *Lodolini Elio.* La guerra di indipendenza degli archivisti // Archives et Bibliothèques de Belgique. – 1987. – В. 57, № 1, 2. – P. 269–293; Див. також: Menne-Haritz, Angelika. Archival education: preparing the profession to meet the needs of society in the twenty-first century // Archivum. – 1994. – Vol. 39: Proceedings of the 12th International Congress on Archives (Montreal, 6–11 September 1992). – P. 261–284.
- ⁷² Dictionary of Archival Terminology. English and French with Equivalents in Dutch, German, Italian, Russian and Spanish / ed. by Peter Walne; compiled by Frank B. Evans, Francois-J. Himly and Peter Walne. – Munchen: K-G-Saur; New York; London; Paris, 1984. – 220 p.
- ⁷³ Dictionary of Archival Terminology. – P. 29.
- ⁷⁴ *Duranti Luciana.* Archival Science // Encyclopedia of Library and Information Science. – 1996. – Vol. 59. – P. 1, 5, 12.
- ⁷⁵ Там само.
- ⁷⁶ Див.: Cook Terry. Archival Science and Postmodernism: New Formulations for Old Concepts // Archival Science. – 2001. – Vol. 1, № 1. – P. 3–24.

⁷⁷ Archival science [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : http://en.wikipedia.org/wiki/Archival_science. – Назва з екрану.

⁷⁸ Старостин Е. В., Чудиновских В. А. Архивы и архивное дело в зарубежных странах. – Свердловск, 1991. – С. 8–10; Старостин Е. В. На каком языке мы говорим? // Отеч. архивы. – 1999. – № 3. – С. 123; Старостин Е. В. Как рождался термин “архивное источниковедение” // Документ. Архив. История. Современность. – Екатеринбург, 2000. – Ч. II. – С. 17–20; Старостин Е. В. Архивы России: Методологические аспекты архивоведческого знания: учеб.-метод. пособие. – М., 2001. – С. 15–23.

⁷⁹ Банасюкевич В. Д., Елпатьевский А. В., Ларин М. В. Российское и советское архивоведение: попытка сравнительного анализа // Архивоведение и источниковедение отечественной истории: проблемы взаимодействия на современном этапе: докл. и тез. выступлений, 25–26 февр. 1999 г. – М., 1999. – С. 8.

⁸⁰ Хорхордина Т. И. От архивоведения к архивософии? К постановке вопроса // Тр. Москов. ист.-архив. ин-та. – М., 1996. – Т. 33. – С. 177–191.

⁸¹ Гельман-Виноградов К. Б. Перспективное направление развития архивоведения // Вестн. архивиста. – 1991. – № 5. – С. 58–65; Он же. Пространственная одиссея документов как глобальное явление // Отеч. архивы. – 1992. – № 6. – С. 24–30; Он же. Документальная память ноосферы как новый объект познания (к постановке проблемы) // Междунар. форум по информации и документации. Науч. журн. междунар. федерации по информации и документации. – 1992. – Т. 17, № 1. – С. 8–10.

⁸² Хорхордина Т. И. Российская наука об архивах. – С. 43.

⁸³ Философский энциклопедический словарь. – М., 1983. – С. 405.

⁸⁴ Карапетянц И. В. Бизнес-архивоведение... – С. 212; *Вона ж*: Экономические архивы Западной Европы и США в постиндустриальном мире. Общность и своеобразие. – М.: Рос. гос. гуманит. ун-т, 1999. – 310 с.

⁸⁵ Карапетянц И. В. Бизнес-архивоведение... – С. 214.

В статье проанализировано содержание дефиниции понятия “архивоведение” в историческом развитии, освещено его развитие в разных странах мира.

Ключевые слова: архивоведение; архивоведческая мысль; зарубежная и украинская архивная наука.

The article made a comparative analysis of the content of the concept of “Archives Studies” definition in the historical evolution, describes its development in different countries of the World.

Keywords: archival; archive thought; foreign and Ukrainian Archival Science.